

Artistes i creatius són categories diferents però que s'integren. En principi la creativitat traspasa tots aquells que tenen una responsabilitat de lideratge; un líder sense creativitat i sense imaginació és molt provisional. També és evident que un artista sense creativitat no és ni artista ni líder. Dit això, hi ha "artistes" i "líders" que no són creatius.

Us proposo d'analitzar les característiques de l'artista-líder, així com les dels líders-"creatius", sobre la base d'experiències viscudes i de reflexions pròpies, sense voler fer un model.

Els artistes

L'artista-líder necessita coratge i creativitat:

D'una banda immersió permanent en les contradiccions de la realitat, sense que l'empatia total privi l'artista d'una anàlisi crítica; d'altra banda resistència enfront l'atracció del poder i dels diners que el privarien de la seva especificitat cultural. El mecenes era menys perillós que l'esponsor. Aquest castra l'artista perquè per sobre de tot vol conservar el lideratge del producte, mentre que aquell es limitava a treure una mica de la glòria de l'artista. L'artista que depèn del mercat no és més que un funcionari de la producció artística.

L'artista-líder és aquell que crea el desig a través de la seva producció i de les seves accions, individuals o col·lectives.

Potser l'artista d'avui només és aquella persona que no ha perdut el gust pel plaer, en unes societats que consumeixen el plaer havent perdut el gust.

Els temps del lideratge d'un artista són bastant més complexos que els d'altres categories de líder. El lideratge artístic immediat acostuma a ser efímer. Els grans artistes han estat reconeguts com a líders al final de les seves vides i ben més enllà. Aquesta tortura i aquest privilegi també pertanyen, però de forma més limitada, a altres líders, especialment en l'àmbit de la ideologia política.

Per la seva naturalesa l'artista contesta el poder i contribueix, mitjançant la seva acció, a crear uns contrapoders; però les condicions existencials i estructurals de les diferents categories d'artista condicionen el seu grau d'autonomia i la seva capacitat de contestació del poder. En determinades activitats artístiques l'artista té la possibilitat, a nivell individual o col·lectiu,

de contactar amb el possible destinatari de la seva producció i aconseguir-ne el suport. En altres activitats, tant ahir com avui, l'artista és presoner del comandatari. Malauradament, la monocultura contemporània ha reduït aquests espais de llibertat, i els artistes, de la mateixa manera que els gitanos, s'han d'inscriure a "l'escola" sense desitjos i sense passions.

Potser avui en dia explota la contradicció entre artistes i elit. I els veritables artistes són aquells que estan en fals (porte-à-faux) amb els diferents poders; es neguen i són refusats en tant que elit. Però, quins són els mètodes d'acció dels artistes que tenen un projecte que va més enllà de la seva pura experiència personal? La lluita contra les violències, el racisme, l'explotació o la mediocritat de les elits, la manipulació dels veritables poders, que se serveixen de falsos elits a través de l'especificitat de l'escriptura de l'artista, els permet una visibilitat que fa esclatar l'opacitat imposada per la monocultura que ens envaeix.

Al lideratge artístic, individual i col·lectiu, no li queda altra sortida que ser flexible i autocrític extrem per tal d'evitar-ne la recuperació per part dels veritables poders. Avui com mai, l'artista-creatiu és capaç d'una gran solitud i d'una passió pel compromís col·lectiu, ric en afectivitat i sense indulgència quan aquesta podria limitar la seva recerca i fer opaca la seva visió.

Si l'economia mundialitzada, la monocultura i el domini mediàtic difuminen les diferents cultures, també és cert que hi ha especificitats al voltant del paper de l'artista en les diferents societats. El lideratge econòmic, administratiu, militar, polític i artístic no tenen el mateix paper dins les diferents societats (segons una doble perspectiva històrica i contemporània). Els estats poderosos sovint tendeixen a tornar dòcils els artistes. Al contrari, als països sense Estat, o amb estructures establertes localment, històricament han possibilitat expressions artístiques creatives, denses, contestatàries, per no dir divergents. En general, en períodes de transició els líders són els artistes; la "normalització" és el seu pitjor enemic, perquè els espais de creació autònoma es redueixen. Als poders contemporanis més refinats els agradaria utilitzar la categoria autònoma del creatiu com a contrapès necessari, fins i tot indispensable, al conformisme i a la banalitat que aniquila la producció artística i entela les administracions, les estructures de recerca i les de formació.

Els estats poderosos sovint tendeixen a tornar dòcils els artistes

El creatiu

La categoria de creatiu no seria tan diferent de la del bufó del rei, la funció del qual era criticar impunement, però sempre desde dintre i en la lògica del palau.

Aquests “creatius” són bastant nombrosos a les nostres societats, a les estructures d’informació, de formació i d’organització. Però no es tracta de líders de pensament creatiu.

Si els creatius “bufons del rei” no ens interessen, quines són les elits creatives dins la societat moderna? Rarament les trobo allà on des d’un punt de vista nominal se situen les elits declarades, sovint dependents i instruments del poder de la seguretat, financer i mediàtic. Aquests poders beneeixen les elits i freqüentment amb aquesta benedicció les priven de la seva creativitat, o se’ls dóna la patent de “creativitat” que les permet esdevenir elits fictícies.

Com anomenar “elit-creativa” aquella llur creativitat seria, sobretot, la d’adaptar-se als veritables poders i fer-se visible a través de cooptació i d’“incest”? Són elits-creatives les que contribueixen a les diferents exclusions en nom de primacies culturals inexistents?

L’elitisme pot alimentar-se de les elits no creatives. Però si les elits són veritablement creatives, no pertanyen a un món que engendra exclusió, competició, manca de generositat i una panòplia de diferenciacions inútils degudes a l’origen social, ètnic, econòmic o sociològic.

És que potser hi ha penúria de noves elits-creatives? En absolut, però potser caldria trobar-les a altres llocs i no a les avantcambres del poder.

La creativitat circula en l’entorn dels líders de totes les categories, sobretot en l’entorn d’aquells que tenen una visió instrumental del poder per assolir projectes econòmics, socioculturals i artístics; circula en l’entorn dels líders de la marginalitat, que paradoxalment potser tenen el veritable poder, per sobre d’aquells que estan a la cambra del poder.

La interpretació dels líders lligada a les classes socials no ha desaparegut amb la caiguda del Mur; però no és pas la sola categoria per interpretar a les èlits. Un determinisme excessiu en l’anàlisi podria ser recuperat per les èlits avui en dia, d’altra banda molt fràgils enfront a noves formes de creativitat que poden explotar als llocs de producció, a la multiplicitat d’espais i de temps de no-treball i als mitjans de comunicació alternatius.

Avui en dia fer visible l'univers creatiu, més que mai positivament perillós en societats de subsidiarietat, és una acció militant.

I els artistes poden contribuir a aquesta visibilitat a través de les seves lluites creatives, on poden desenvolupar de debò les seves competències.

Artistes i científics

En la societat en què les ciències i les tecnologies, així com les seves transferències, són determinants per a la vida de l'home contemporani, pot ser que el lideratge-creatiu més important sigui el dels científics, i la tragedia més gran, la insensibilitat d'alguns d'ells envers les implicacions de les seves recerques. Les fronteres entre científics i artistes no permeten una cooperació indispensable per a la nostra supervivència i per el sentit d'aquesta.

Avui en dia fer visible l'univers creatiu és una acció militant

El projecte comú serà creatiu, no si és instrumental per a uns i altres sinó si pot respondre a les societats contemporànies desconcertades pel conjunt de crisis identitàries i per les noves formes de violència que se'n deriven.

La trobada entre artista i científic no és un exercici interdisciplinar. Es tracta d'una empresa comuna en què comparteixen imaginació i esperit de recerca, i on les seves competències tècniques no han de fer de filtre per evitar que la creativitat artística i científica es limiti a professionals de l'art i de la ciència. La contribució de tots a la ciència i a l'art no significa en absolut el triomf del líder científic i artístic afeccionat, sinó una intenció i un interès de tots vers l'art i la ciència en tant que instrument de pau i de resposta a la violència, visible i tàcita.

El poder de seguretat, mediàtic i financer, a escala nacional i internacional poden estar distrets pel que respecta als artistes, però no obliden mai dels científics, sobretot si són creatius.

Assistim a una erosió progressiva dels poders dels científics i dels artistes en benefici dels "màners" de la ciència, de la tecnologia i de la producció artística. Una manifestació de gran creativitat dels científics i dels artistes consistiria a defensar-se'n. En efecte, en nom de la necessitat d'organització de la ciència i de l'art, es mutila, de forma progressiva, la creativitat dels científics i dels artistes.

Ettore Gelpi
Professor interuniversitari (Europa i Amèrica Llatina)
Expert en educació permanent
Consultor de sindicats